

tantum obligationis naturalis, ut est lex civilis prohibens furtum, vel homicidium, vel usuras, et in universum omnis illa quæ præcipit vel prohibet aliquid, quod per necessariam illationem deducitur ex principiis legis naturalis tanquam necessarium ad morum honestatem, ut notavit Soto ib. 2 de Justit., quæstione quinta, articulo secundo: alia lex humana est quæ addit obligationem specialem, quæ ex solis principiis naturalibus deduci non posset, nec evidenter, nec probabiliter, ut est lex prohibens ne arma nocte deferantur, vel res tales e regno extrahantur, et similes. Item duplex est deductio ex lege naturali, ut idem D. Thomas notat, una est per modum conclusionis ex principiis, quæ satis nota est, alia est per modum determinationis, quia lex naturalis solum præcipit aliquid in generali, ut, verbi gratia, tributa esse solvenda, maleficia esse punienda, etc.; ex hoc autem principio colligit prudens ratio oportere determinare certam quantitatem tributi, aut pænæ, etc.; quam determinationem addit legislator humanus prudenti arbitrio, et per potestatem sibi a Deo datam, media ratione naturali quoad civiles leges, ut supra ostensum est, et ideo recte dicitur talis lex humana derivari a naturali per modum determinationis. Priores ergo leges deducuntur priori modo, scilicet, per modum conclusionis ex lege naturali, quia, re vera, secundum se continentur sub tota latitudine legum naturalium, ut ex libro secundo constat, et ex vi rationis naturalis habent obligationem suam primariam, quam magis inculcat, seu proponit legislator humanus, et ex parte sua aliquo modo auget obligationem illam saltem extensive. Posteriores autem leges, quæ propriissime humanæ sunt, derivantur a lege naturali solum posteriori modo, scilicet, per modum determinationis, et secundum illam determinationem obligant immediate ex vi potestatis legislativæ humanæ, quæ obligationem illam in conscientia potest addere supra obligationem legis naturalis, vel divinæ, ut ostensum est: et quia illa potestas, quoad egres civiles, derivatur ad hominem media ratione naturali, ut supra ostensum est, ideo recte dicuntur tales leges humanæ deduci ex naturali per modum determinationis, seu additionis factæ per potestatem derivatam ab ipsa lege naturali.

11. *Fit satis argumentis adversantibus.* — Superest ut argumentis in principio positis respondeamus. Ad primum, sumptum ex voce et distinctione fori, respondetur, etiamsi forum

externum quoad executionem et iudicium distinctum sit a foro interno et conscientia, nihilominus ex lege exterius posita de aliquo actu redundare diversum iudicium in foro conscientia de eodem actu, quia talis lex habet vim constituendi talem actionem, vel omissionem in materia necessaria virtutis vel vitii, qua morali mutatione facta, conscientia dictat hoc facere vel omittere esse peccatum. Item habet vim lex humana applicandi suo modo voluntatem Dei, et consequenter efficiendi obligationem in foro conscientia; unde simpliciter negandum est homines non posse obligare in foro Dei, quia quando operantur ut ministri Dei, in foro ejusdem Dei obligant. Nec est inconveniens quod inferior obliget in foro superioris, quando per potestatem ab ipsomet superiore datam operatur; nam ipse superior vult ut ei obediatur, juxta illud: *Qui vos audit me audit*; unde etiam subjungit: *Qui vos spernit me spernit*. Ad secundum respondetur potestatem civilem dici temporalem ex parte materiae, et hoc modo est verum non posse ponere vinculum spirituale, scilicet, in materia spiritali, vel per se, ac directe in ordine ad spiritualem actum, vel effectum. Nihilominus tamen quatenus in materia temporali potest reperiri honestas et obligatio ad illam servandam, eatenus potest lex civilis ex parte materiae hoc vinculum ponere, etiamsi aliquo modo spirituale videatur, quatenus conscientia quid spirituale est, quia facta mutatione in materia temporali, ipsa conscientia aliter dictat de honestate vel turpitudine talis materiae. Potestas autem civilis potest facere illam mutationem in materia. Adde potestatem illam esse participationem divinæ potestatis, et sub ea ratione posse includere vim quamdam quæ spiritum ipsum et rationem liget.

12. Ad tertium respondetur leges civiles etiam intendere honestatem morum in sua materia et in ordine ad suum finem, et hac ratione posse in conscientia obligare. Deinde dicitur ipsam obligationem in conscientia esse necessariam ut potestas civilis per suas leges possit efficaciter consequi finem suum, quia nisi cives in conscientia teneantur ea facere vel vitare quæ lex civilis efficaciter præcipit aut prohibet, non poterit pax et justitia reipublicæ conservari, quia homines proxime per conscientiam diriguntur in actionibus suis, et ideo necesse est ut ex lege civili redundet obligatio ad conscientiam. Ad quartum, de cognitione talis obligationis, respondetur aliud esse

actum de quo fertur lex esse debere subjectum cognitioni humanæ; aliud vero obligationem ad talem actum debere esse eodem modo cognoscibilem: primum est verum per se loquendo, ac necessarium: et hac ratione supra diximus has leges solum dari de actibus externis; secundum autem non est per se necessarium, quia, ut lex humana imponat obligationem in conscientia, non oportet ut per se ac directe de ea judicet, seu de transgressione in illo foro, sed solum de externa actione vel omissione. Nihilominus tamen verum est etiam legislatorem humanum posse cognoscere et judicare suam legem obligare in conscientia in tali materia, etiamsi in particulari ignoret an subditus operetur contra conscientiam nec ne.

13. *Dupliciter posse aliquem esse reum pænæ per transgressionem legis.* — Ad quintum, de obligatione ad pænâ, respondetur dupliciter posse aliquem fieri reum pænæ ex transgressione legis. Primo, quia lex illa, ut est a proximo legislatore, directe imponit talem pænâ. Secundo, inferri potest reatus pænæ solum consecutione quadam. Priori modo verum est non posse legislatorem obligare ad pænâ quam nullo modo potest infligere; posteriori autem modo falsum est. Lex autem civilis non obligat sub pænâ inferni vel purgatorii priori modo, sed tantum posteriori modo, et ideo ratio non procedit. Ut autem hujus rei ratio a priori intelligatur, advertendum est interdum posse superiorem principem seu legislatorem imponere pænâ sibi propriam, seu reservatam suæ jurisdictioni pro transgressoribus legum suorum gubernatorum; et tunc quamvis gubernator seu legislator inferior per suam legem directe non imponat talem pænâ, nihilominus ex transgressione illius legis per necessariam consecutionem incurritur reatus illius pænæ in virtute legis latæ a superiori principe: ita ergo est in præsentia. Nam Deus voluit observari leges a suis ministris latas, etiam sub pænâ alterius vitæ, quia transgressiones earum continent veram culpam, et in offensionem ipsius supremi legislatoris redundant.

14. *Obligare et remittere non necessario connecti.* — Ad sextum, de remissione culpæ, respondetur in rigore falsum esse principium assumptum: nam illa duo *obligare*, scilicet, et *remittere* non sunt per se ac necessario connexa: nam homo potest se voto obligare, et non potest obligationem sibi auferre: maxime autem hoc verum est, quando obligatio

non directe ponitur, sed consequitur aliunde: nam tunc non inducitur principaliter ex potestate solius proximi legislatoris, sed maxime virtute Dei. Nihilominus tamen in propriis legibus et legislatoribus potest aliquem verum sensum habere illa propositio: *Qui potuit obligationem legis ponere, potest et auferre*, quia pendet ejus voluntate, et ita sicut legislator humanus potest ponere obligationem in conscientia, ita etiam potest illam auferre, dispensando vel abrogando leges, ut postea dicitur. Hoc autem procedit ante transgressionem legis; nam postquam transgressio legis facta est, non oportet ut legislator humanus possit remittere culpam illa transgressione commissam, quatenus contra Deum est, quia, ut sic, est alterius ordinis, et maxime repugnat legi æternæ. Poterit autem idem legislator remittere illam transgressionem, quatenus in suam offensionem et injuriam cedit, et consequenter etiam potest remittere reatum pænæ per suam legem directe impositæ, quia hæc omnia permanent in eodem ordine, et pertinent ad proprium jus ipsius proximi legislatoris.

15. *Vis obligandi legis humanæ præcipue fundatur in lege æterna.* — Ad septimum, de definitione peccati, solutio patet ex dictis. Nam quia vis obligandi legis humanæ principaliter nititur in lege æterna, ideo qui illam transgreditur, virtute violat legem æternam et divinam, et hoc modo convenit etiam illi transgressionem definitio peccati. Eademque est responsio ad ultimum: unum enim ex divinis præceptis est obedire superioribus et principibus humanis, et ideo qui non servat leges humanas, neque omnia Dei mandata servat, ac subinde damnationem sibi acquirit, ut dixit Paulus, quia re vera non implet conditionem a Christo positam: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Quamvis possint optime verba universe intelligi de omnibus legitimis mandatis, tam divinis quam humanis.

CAPUT XXII.

UTRUM OMNIS LEX HUMANA SEU CIVILIS OBLIGET IN CONSCIENTIA, AUT POSSIT ESSE VERA LEX SINE TALI OBLIGATIONE.

1. Diximus posse humanam legem in conscientia obligare; nunc autem inquiremus an sit hoc intrinsecum tali legi. Supponimus autem sermonem esse de vera et valida lege, quia, ut lex obliget, oportet ut sit vera lex; quia quæ non est vera lex neque obligare po-

test per modum legis: ut autem aliqua sit vera lex, oportet ut habeat conditiones essentielles legis 1. l. positas, et præsertim ut justa et rationabilis sit, quia lex injusta non est lex, et consequenter neque obligare potest in conscientia, juxta dicta in eodem lib. 1. Necessarium etiam est ut lata sit ex voluntate præcipiendi, et cum intentione obligandi, quia præceptum est de ratione legis, et verba sine intentione non operantur; et ita etiam lex lata sine intentione non est vera lex, sed ficta, vel apparens, vel ad summum erit simplex ordinatio et directio, per modum consilii. Item oportet ut sit sufficienter proposita, et non abrogata, et cætera quæ supra dicta sunt.

2. *Ratio dubitandi, quia obligatio sequitur intrinsece naturam legis et voti.* — Hinc ergo nascitur ratio dubitandi: nam videtur repugnare ferri ab homine veram legem, et non obligare in conscientia. Probatur, quia si est vera lex, fertur cum intentione obligandi, et ex potestate; ergo vere obligat: quia ad obligandum sufficit potestas cum voluntate; ergo repugnat talem legem non obligare in conscientia. Probatur hæc ultima consequentia, quia hæc obligatio sequitur intrinsece et ex natura rei ex veritate legis, ita ut, licet sit in potestate legislatoris velle ferre aut non ferre legem, non tamen sit in ejus potestate velle legem ferre, et in conscientia non obliget. Sicut de voto et promissione alias diximus esse quidem liberum voventi velle aut nolle promittere, seu vovere, si tamen vult vovere, non esse in potestate ejus nolle obligari in conscientia, ita ergo est in præsentia. Et ratio a priori est, quia si superior vult legem ferre, vult præcipere; ex præcepto autem sequitur obligatio in conscientia ex vi divini juris, *Obedite præpositis vestris*, atque adeo ex vi divinæ voluntatis ut obediatur ministris suis præcipientibus; ergo non potest voluntas hominis talem obligationem impedire. Confirmatur primo, quia si lex est posita, illa est regula honestæ operationis; ergo necessario obligat subditum ut juxta talem regulam operetur, nec ab illa deficiat, quia deficere a regula intrinsece malum est, et in moralibus actionibus talis malitia moralis est; ergo repugnat dari legem, et non ita obligare ut deficere ab illa sit turpe, et moraliter malum; hoc autem est obligare in conscientia; ergo. Confirmatur secundo, quia vera lex differt a consilio; non habet autem in quo differat, nisi in hoc quod necessitatem in conscientia imponit, quem non ponit consilium; ergo hoc est de ratione legis.

3. In contrarium autem est primo, quia lex fundata in præsumptione est vera lex et justa, et cum intentione præcipiendi posita, et tamen non obligat in conscientia, ut communiter doctores sentire videntur in capite primo de Constit. Secundo, lex pœnalis est vera lex, ut constat, et tamen potest non obligare in conscientia; ergo non est de ratione legis ut obliget in conscientia. Minor patet, tum quia, ut sit lex, satis est ut aliquo modo cogat: tum etiam quia ita videbimus observari in multis regionibus, in quibus veræ leges, seu statuta feruntur, et in eis declaratur non obligare ad culpam, sed ad pœnam. Tertio, licet obligatio aliqua sit de ratione legis, modus tamen obligationis pendet ex intentione præcipientis. Unde fit, ut licet materia legis gravis sit, possit legislator nolle obligare sub mortali; ergo eadem ratione potest nolle obligare in conscientia, sed tantum sub alio modo necessitatis, seu coactionis.

4. Propter rationes priori loco positas, aliqui existimant non posse dari veram legem humanam, quin inducat obligationem in conscientia materiæ proportionatam. Ita videntur sentire omnes auctores, qui negant posse dari legem obligantem ad pœnam et non ad culpam, quod sentit Sylvest. verb. *Inobedientia*, in fine, et Soto, lib. 1 de Just., q. 6, art. 3. Idem sentit Joan. Eselius in expositione Decalogi, præcep. 4, cap. 36, qui consequenter videtur asserere regulas religionum non posse obligare ad pœnam quin obligent ad culpam, quia pœna dicit intrinsecam relationem ad culpam, nec potest esse justa, nisi sit proportionata culpæ, ita ut *juxta mensuram delicti sit et plagarum modus*, ut dicitur Ruth. 25, et consonat illud Apoc. 18: *Quantum fuit in delictis, tantum date ei tormentum*. Unde est illud Aug., l. 2 de Bapt., cap. 6: Quis dubitaverit hoc esse sceleratius commissum, quod est gravius vindicatum, c. *Non afferamus*, 24, q. 1; ac denique in cap. 2 de Const. dicitur: *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*. Idemque sentiunt qui existimant non esse in potestate legislatoris hoc vel illo modo obligare, sed tantum præcipere aut non præcipere, nam ex præcepto naturaliter sequitur obligatio in conscientia proportionata materiæ, quidquid velit legislator. Et additur conjectura quia alias daretur occasio hypocrisis, quia servarent homines regulam vel legem, quando videri possent ab aliis: non autem ubi occulte possent illam transgredi.

5. *In hac questione esse aliquid de modo*

tantum loquendi. — In hoc vero puncto aliquid pertinere potest ad quæstionem de re, et aliquid ad modum loquendi. De re, quæstio est an ordinatio superioris, quocumque nomine appelletur, possit aliquo modo inducere vel obligare ad actum sub aliqua alia necessitate, non obligando in conscientia, ita ut transgressio illius ordinationis, per se et in rigore sumpta, non sit peccatum coram Deo. De modo autem loquendi erit controversia an talis ordinatio, si detur, vocanda sit lex nece. Quoad priorem ergo partem, negare non possumus quin possint fieri tales ordinationes vel statuta quæ immediate non obligent in conscientia ad actus quos præcipiunt vel prohibent. Ita docuit expresse divus Thomas 2. 2, q. 186, art. 9, ad 2. Sequitur Angel. verb. *In obedientia*, n. 4; Henric., quodlib. 3, q. 1, 2; Castro, lib. 1 de Lege pœnali, cap. 5, 8 et 9. Et sumitur ex Clement. *Evixit de paradiso*, vers. *Non tamen*, de Verbor. significat.; constat etiam ex usu multarum religionum a summis Pontificibus approbato, in quibus fundatores tradentes regulam diserte explicant se nolle obligare ad culpam mortalem vel venialem, sed solum ad pœnam. Est autem certum illa statuta sancta esse et consentanea rationi, et transgressores eorum juste et rationabiliter puniri.

6. Quod autem illi transgressores, per se loquendo, non peccent, probatur, quia prudenter conformant dictamen suæ conscientiæ intentioni sui legislatoris: ille autem declaravit in illa transgressione non esse culpam ex vi illius legis; ergo prudenter subditi formant judicium conscientiæ, quod nullum ibi interveniat peccatum; ergo re vera non peccant, quia quod est ex legitima conscientia peccatum non est. Dico autem *per se*, quia aliunde sæpissime et fortasse frequentius poterit ibi misceri culpa, quia difficile est ex motivo honesto, et cum omnibus circumstantiis requisitis id operari quod est contra regulam. Sed hoc est accidentarium respectu regulæ, cujus solum vim nos consideramus, et absolute loquendo, non repugnat actum fieri cum omnibus illis circumstantiis, etiamsi alias discordest a regula. Idem contingere potest sine dubio in multis legibus civilibus seu politicis, quæ non absolute aliquid præcipiunt, sed quasi sub conditione statuunt, ut qui hoc fecerit solvat hanc vel illam pœnam, de quibus latius infra disputando de lege pœnali. Præterea, non repugnat fieri votum mere pœnale, quod absolute non obliget in conscientia ad actum immediate

promissum; ergo idem facile intelligi poterit in ordinatione superiorum. Ratio denique est, quia hæc obligatio pendet ex intentione mandantis; ergo si ille intendit non obligare in conscientia, revera non obligat. Quod autem possit ita intendere, patet ex usu, et quia non involvit repugnantiam, dummodo non omnis obligatio etiam ad pœnam excludatur. Quod patebit magis ex puncto sequenti, et ex responsionibus argumentorum.

7. *Dubium cum ratione dubitandi.* — Jam ergo succedit alia quæstio, an talis ordinatio sit vera lex. Pars enim negativa videtur sumi ex D. Thoma citato loco; dicit enim non omnia quæ ponuntur in lege poni per modum præcepti, sed aliqua esse per modum simplicis ordinationis, vel statuti, et ideo non omnia obligare in conscientia. Significat ergo, quidquid ponitur per modum præcepti obligare in conscientia, et e converso, quod non obligat in conscientia non esse præceptum, et consequenter non esse legem, quia præceptum est de essentia, seu de substantia legis, ut in superioribus visum est. In contrarium autem est, quia, si illa non est lex, erit tantum consilium, non enim potest intelligi medium aliquod inter hæc duo, quia per quamdam contradictionem inter se distinguuntur; non possunt autem illa statuta reputari tantum consilia, quia alias non magis astringeretur religiosus ad observantiam suarum regularum, quam aliorum consiliorum, quæ in regula non continentur, nec magis esset dignus pœna non servans regulam, quam non exequens alia consilia, quod est plane falsum; ergo.

8. *Probatur conclusio exemplo voti pœnalis conditionalis.* — Dico igitur hujusmodi statuta et leges pœnales, licet, quoad proximum actum de quo disponunt, non sint absolute præcepta, et consequenter etiam non sint propriæ leges; tamen respectu omnium quæ includunt veram rationem legis habere. Primam partem probat ratio desumpta ex D. Thoma, et quia talis lex non est simplex, ut sic dicam, sed quasi hypothetica et conditionata; unde sicut in propositione conditionali antecedens non affirmatur simpliciter, sed illatio: ita neque hic præcipitur simpliciter talis actus. Quod optime declarat exemplum de voto: nam qui vovet, si luserit dare eleemosynam, non promittit absolute non ludere, sed illam conditionalem. Et ex hoc exemplo declaratur, et probatur facile altera pars assertionis, quia respectu illius conjuncti illa est vere promissio, quæ licet non obliget absolute ad priorem

partem, obligat ad secundam; ita ergo est in præsenti: nam, licet hæc lex de qua agimus non obliget ad hoc faciendum, vel omittendum absolute, obligat tamen vel ad hoc, vel ad sustinendam pœnam, aut alium effectum legis, si in priori parte lex non servetur.

9. Ultimo hinc concluditur resolutio quæstionis. Dico enim omnem veram legem humanam necessario resolvi in aliquam conscientiæ obligationem. Probat, quia necesse est ut lex vel absolute obliget ad actum, vel saltem sub aliqua pœna. Priori modo late obligat in conscientia ad talem actum, ut ostensum est. Si autem feratur posteriori modo, ita ut sit lex pure pœnalis, obligabit vel ad solvendam pœnam, supposita transgressione, si cum eo rigore posita sit, sicut obligat votum pœnale, vel ad sustinendam pœnam, ut recte explicuit D. Antonin. 3 parte, tit. 16, capite ultimo, in fine, et tandem consentit Joannes Eselius supra; et patet, quia nisi teneatur in conscientia sustinere pœnam qui tale statutum transgressus est, non poterit superior habere jus ad puniendum illum, vel posset dari bellum justum ex utraque parte. Atque hoc modo facile explicantur leges omnes quæ dicuntur pure pœnales. Idem vero dicendum est cum proportionem de legibus irritatoriis, vel quæ dant formam substantialem contractibus, etiamsi supponatur non obligare immediate in conscientia ad talem formam vel modum, quod quidem in eis rarius et difficilius est, quia efficere actum sine his conditionibus quæ necessariae sunt ad finem et valorem ejus, contra prudentiam, et consequenter contra honestatem esse videtur: casu illo tamen admissio (de quo infra), semper lex illa resolvitur in aliquem effectum, ad quem obliget in conscientia. Nam qui fecit contractum jure humano irritum, ipso facto, conscientia tenetur, vel rem apud se non retinere, vel alium non obligare, vel denique non uti illo contractu ad alios effectus quos haberet si irritus non fuisset. Idem censeo dicendum de aliis legibus, quæ ex intentione legislatoris dicuntur obligare in foro exteriori, et non in interiori: illæ enim si referantur ad ipsos iudices, illos obligant in conscientia, ut secundum tales leges in foro exteriori iudicent, et consequenter obligare possunt subditos, ut in eodem foro pareant iisdem legibus et non resistant, et hoc modo semper lex obligat in conscientia, si sit propria lex præceptiva, seu ordinativa. Quod ideo addo, quia si sit tantum lex permissiva, talis lex, respectu illius personæ ad quam spectat permis-

sio, non est proprie lex, ut in superioribus vidimus, et ideo mirum non est quod secundum eam rationem, et respectu ejusdem, non inducat obligationem in conscientia; inducet autem illam respectu aliorum quibus imperat, ut talem actum non puniant vel impediunt, juxta supra dicta de effectu talis legis. Et idem cum proportione dicendum est de lege concedente privatum privilegium, quia respectu ejus in cujus favorem fit, non habet rationem legis, et ideo illum non obligat in conscientia, sed obligat alios, ut contra illius privilegium non agant. Atque ita in universum omnis vera lex humana aliquam obligationem in conscientia inducit.

10. *Satisfit argumentis oppositis.*— Ex his ergo facile patet responsio ad primam rationem dubitandi priori loco positam. Potest enim vera lex ferri sine intentione obligandi absolute in conscientia ad actum, vel omissionem immediate ordinatam per legem: quamvis non possit ferri lex sine intentione ita obligandi, ut saltem resolvi possit in obligationem conscientiæ, saltem quoad pœnam aliquam, vel coactionem substituendam, vel aliquid simile. Atque in hoc sensu dixerunt multi auctores legem non obligare in conscientia, quando legislator sufficienter declarat, hanc esse intentionem suam, ut tractat late Castro supra, et admittunt Sylvest. verb. *Lex*, q. 9, casu 1; Soto, supra dicta q. 6, a. 4; et Navar. cas. 23, n. 48 et 49; Covar. in reg. *Peccatum*, p. 2, § 5; Dried., l. 1, de Libert. Christ., c. 3. Quia actus agentium non operantur ultra intentionem eorum, maxime quando non operantur naturaliter, sed voluntarie. Hi autem doctores supponunt posse legislatorem habere voluntatem ferendi legem sine intentione obligandi in conscientia. Quod est verum quoad absolutam obligationem proximi actus; non vero quoad obligationem quasi disjunctam vel conditionatam faciendi, vel patiendi illud, si hoc non fecerit: et hoc probat ratio dubitandi, et exemplum de voto, et non aliud: unde etiam recte concluditur non posse intelligi veram legem sine obligatione, vel ad culpam, vel saltem quoad pœnam respectu actus immediate intenti. Quomodo autem interdum possit lex pœnam injungere, licet non supponat in transgressione veram culpam, quod referendo contrariam sententiam tetigimus, tractabimus late agentes de lege pœnali; nunc satis sit dicere, ad humanam pœnam, vel quasi pœnam, seu coactionem aliquam interdum sufficere causam justam, licet culpa non sit.

Propter quod cum tali limitatione dicitur in cap. 23 de Regulis juris in 6: *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.* Hæc autem causa, licet interdum non sit culpa apud Deum, tamen apud humanam communitatem, quatenus pars discordat a toto, saltem in exteriori seu civili observantia, dici potest quædam culpa civilis, seu humana, ac proinde sufficiens ad levem pœnam humanam infligendam.

11. Atque eodem modo respondendum est ad primam confirmationem ibi positam, quod lex est regula operationis: talis enim est regula, qualis est lex, et ideo si sit lex absolute præcipiens actum, erit simpliciter regula, et de illa procedent omnia quæ ibi dicuntur; nam re vera obligabit in conscientia: si vero fit tantum lex cum limitatione præcipiens sub tali conditione ad tale onus et non majus, distinguendum est inter simplicem actum, quem primo lex intendit, et inter totam legis seu regulæ obligationem. Nam respectu solius actus non est illa lex absoluta regula honestatis, nec solus defectus a tali regula in tali actu est malus moraliter, sed est de se onerosus, quatenus reddit obnoxium tali oneri, seu pœnæ: respectu vero totius materiæ talis legis, censeri potest regula honestatis, quia ita obligat ad totum disjunctum, ut non possit in utraque parte committi contra talem legem, quin turpiter et contra bonos mores peccetur; puta, si non solum lex in priori actu non impleatur, sed etiam nolit quis parere pœnæ, et illi resistat.

12. Et per hoc etiam patet, quomodo talis lex differat a consilio: nam consilium per se nullam coactionem habet nec obligationem, etiamsi non servetur, ut constat. Aliter vero Angelus verb. *Inobedientia* distinguit duplex consilium: unum vocat perfectionis, ut est consilium paupertatis, etc.: *Vade, et vende omnia quæ habes*, etc., et aliud reverentiæ, quale esse dicit, quando subditus deberet facere, et nihilominus superior solum consultit quod posset præcipere. Quam distinctionem habet etiam Glossa ult. in cap. *Ad aures*, de *Ætat. et qualit.*; et Panormit. in cap. 4 de *Constit.*, n. 4; et citatur etiam Archid. in cap. *Testamentum*, d. 6. Ait ergo Angel. in omissionem consilii perfectionis nullam esse culpam, juxta cap. *Quisquis*, 14, q. 1; consilium autem reverentiæ non prætermitti sine aliqua culpa, saltem veniali. Hæc tamen distinctio nobis necessaria non est, quia non de voce, sed de re tractamus; consilium autem reverentiæ, si

recte explicetur, revera non est consilium, prout a præcepto distinguitur, sed est declaratio quædam, et iudicium de re alias necessaria ex præcepto, quod consilium dari potest ab eo qui jurisdictionem non habet, quando vero datur a superiore, dicitur consilium reverentiæ, ut bene exposuit Panormit.; et tunc non servando tale consilium, peccabitur quidem, non tamen ratione consilii nec contra superiore qui illud dedit, sed ratione materiæ, quæ aliunde supponitur necessaria, unde pro qualitate illius poterit ibi intervenire, sicut veniale peccatum, ita et mortale: est ergo tale consilium quoad modum (ut sic dicam), non quoad rem seu materiam. Nos autem hic loquimur de consilio quoad rem, seu ex parte materiæ, de quo in universum verum est nullam coactionem inducere nec obligationem, ideoque nullam esse culpam illud non sequi aut exequi, et in hoc partim convenire cum regula, seu lege non obligante ad sui observationem sub reatu alicujus culpæ: partim vero differre, quia talis constitutio addit aliquam coactionem pœnæ, et obligationis exequendi vel patienter sustinendi illam.

13. Superest respondendum ad argumenta posteriori loco in contrarium objecta. Verumtamen secundum illorum, quod erat de lege pœnali, ex dictis solutum est, et plura dicemus in particulari disputando de illa lege. Primum autem et tertium postulant prolixiora dubia, quæ in sequentibus capitibus commodius tractabuntur.

CAPUT XXIII.

UTRUM LEX CIVILIS IN PRÆSUMPTIONE FUNDATA OBLIGET IN CONSCIENTIA.

1. *Quando lex fundatur in præsumptione, non obligare in conscientia, veritate non concordante præsumptioni, sentiunt plures.*—Hanc dubitationem postulabat primum ex argumentis secundo loco propositis in præcedenti capite; et in ea frequenter doctores docent, quando lex fundatur in præsumptione non obligare in conscientia, si veritas non concordet præsumptioni, quia conscientia nititur veritati, et quia non est intentio legislatoris tunc obligare. Ita Sylvest. verb. *Lex*, q. 9, casu 2; Adrian. quodlib. 6; Soto, dicto lib. 1, q. 6, art. 4, in fine, et in 4, dist. 22, q. 1, art. 3; Richard. in 4, d. 28, art. 1, q. 3 et 4; Castro dicto c. 5. Indicant Navar. in sum. cap. 17, n. 184, et Covar. in c. *Cum esses*, de *Testam.*, n. 9, et in